

PARA ENFLASYON MERKEZ BANKASI

TÜRKİYE CUMHURİYET
MERKEZ BANKASI

herkes
için
ekonomi

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

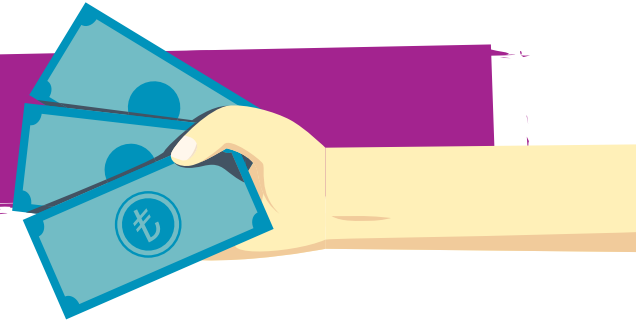
Anafartalar Mah. İstiklal Cad. No: 10

06050 Ulus Altındağ Ankara

İÇİNDEKİLER

- 2 Para
- 4 Paranın İşlevleri
- 5 Paranın Özellikleri
- 6 Madeni Paranın Doğuşu
 - Paranın Değeri
 - Madeni Paranın Maliyeti
- 14 Banknotun Doğuşu
 - Banknotun Özellikleri
- 17 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
 - Banknot Basımı
 - Fiyat İstikrarı
 - Enflasyon bizi nasıl etkiler?
 - Ödeme Sistemleri
 - Uluslararası Rezervler
- 24 Türk Lirası Banknotlar
 - Banknotların Güvenlik Özellikleri
- 28 Ekonomi
 - Bütçe
 - Birikim ve Tasarruf
 - Hayal-Hedef Yolculuğu
 - Peki, Paralarımızı Nerede Biriktireceğiz?
 - Tasarruf Etmenin 10 Basit Yolu

PARA

Para, devlet tarafından bastırılan, üzerinde değeri yazılı olan, kâğıttan veya metalden yapılmış ödeme aracıdır. Para, bir malı veya hizmeti alırken ya da çalışanların maaşlarını öderken kullandığımız şeydir. Örnek vermek gerekirse; bir kazak ya da otobüs bileti satın aldığımızda veya evdeki bozuk musluğu tamir eden tamirciye hizmeti karşılığında para ile ödeme yaparız. Bu açıdan para, mal ve hizmetleri satın almamızı sağlayan bir değişim aracıdır. Günümüzde gerçekleşen alışverişlerin sayısını düşünürsek, para kadar etkili ve pratik bir araç olmadan bu işlemleri gerçekleştirmenin neredeyse imkânsız olduğunu görürüz.

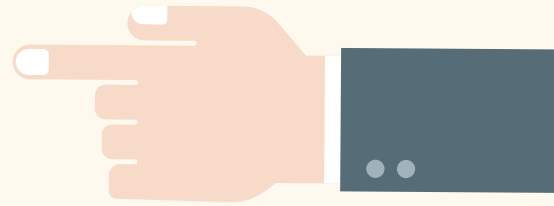
Mal ve Hizmet Derken Neyi Kastediyoruz?

İhtiyaç ve isteklerimizi karşılama özelliğine sahip, elle tutulabilen, taşınabilen ya da taşınamayan nesnelere **mal** diyoruz. Örneğin, ev, araba, telefon, elma, bisiklet ve ayakkabı bu gruba girer.

Öte yandan, ihtiyaçlarımızın giderilmesine yönelik olarak üretilen veya düzenlenen, ancak elle tutulamayan ve saklanması mümkün olmayan faaliyetlere ise **hizmet** denir. Mesela, saç kestirmek, muayene olmak ve araba yıkatmak aldığımız hizmetlere örnektir.

Biliyor musun?

Para sözcüğü Türkçeye, Farsça pâre (küçük parça) sözcüğünden geçmiştir.

PARANIN İŞLEVLERİ

Paranın işlevlerine bir göz atalım:

Öncelikle, para bir **değişim aracı**dır. Yani bir ürün satın almak veya satmak istediğimizde bu işlemi para ile gerçekleştiririz.

Bunun yanı sıra, para bir şeylerin değerini ölçmemizi sağlar ve bu sayede parayı **ölçü birimi** olarak kullanabiliriz.

Diğer bir deyişle bir şeyin değerini, onu almak için ne kadar paraya ihtiyacımız olduğu ile ifade edebiliriz. İşte ihtiyacımız olan bu tutara **fiyat** diyoruz. Anlaşılabilir bir ölçü birimi, ürünlerin fiyatlarını karşılaştırabilmemizi ve sahip olduğumuz ekonomik kaynakların değerini anlamamızı sağlar. Bu sayede fiyatlar, bir şeyi alıp almama konusunda karar vermemize ve sahip olduğumuz kaynakları en iyi şekilde yönetmemize yardımcı olur.

Ayrıca para zaman içinde değer kaybetmediğinden **değer saklama aracı** olarak da kullanılır. Kazandığımız parayı hemen harcamak zorunda değiliz. Elimizdeki paranın bir kısmını birikim için ayırabilir ve daha sonra ihtiyaç duyduğumuzda harçayabiliriz.

PARANIN ÖZELLİKLERİ

Para;

- Herkes tarafından kabul edilir.
- Kolay taşınabilir.
- Bölünebilir.
- Dayanıklıdır.
- Miktarı sınırlıdır.

Para **kolay taşınabilir**. Mesela, para yerine koyun kullanılıyor olsaydı, her alışverişe yanımızda koyunlar ile gitmemiz gerekirdi. Bu durumun ne kadar zor olacağını bir düşünsene!

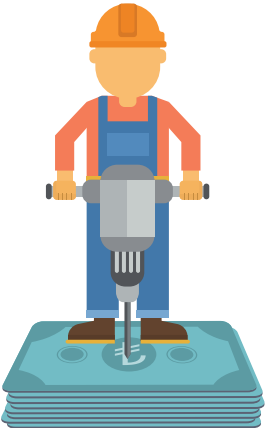
Para **herkes tarafından kabul edilen** bir ödeme aracıdır. Bu özelliği sayesinde para, alışveriş yapmamıza imkân sağlar ve paramız olduğu sürece bu imkân devam eder.

Paranın alışverişlerimizi kolaylaştıran bir diğer özelliği ise **bölünebilir** olması. Bugün kullandığımız paralar küçük birimlere bölünebiliyor. Örneğin 5 TL, beş tane 1 TL'ye ve 1 TL de dört tane 25 kuruşa bölünebilir. Ancak para bölünebilir olmasaydı, küsuratlı alışverişlerimizde parayı tam olarak ödeyemezdik ya da para üstü alamazdık.

Paranın en önemli özelliklerinden biri de **dayanıklı** olması. Eğer paranın bu özelliği olmasaydı, paramız zaman içinde değerini kaybederdi. Para yerine peynirin bir değişim aracı olduğunu düşün; almak istediğimiz malı alana kadar peynir bozulabilir ve değerini yitirebilirdi.

Son olarak, para, **miktarı sınırlı** olduğu için değerlidir. Düşünsene, pırlantalar kum taneleri kadar fazla olsaydı, bu kadar değerli olmazdı. Aynı durum para için de geçerli. Bu sebeple, devletler paranın değerini korumak için sınırlı miktarda para basar.

Ne kadar para basılacağına kimin karar verdiğini öğrenmek istiyorsan okumaya devam et!.. Bu soruya kitapçığın ilerleyen sayfalarında cevap bulacaksın.

MADENİ PARANIN DOĞUŞU

Paranın bulunuşundan önce insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için, ellerindeki malların fazlasını başka ürünler ile takas ediyor, yani değiştiriyorlardı.

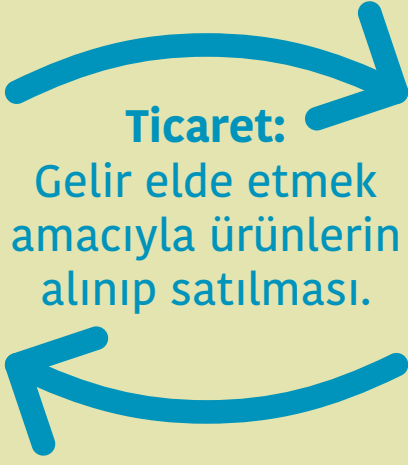
Sümerliler, Babiller, Asurlular, Mısırlılar ve Yunanlılar gibi antik medeniyetler arasında ticaret, paranın ortaya çıkmasından çok önce başladı. Bu dönemde, insanlar sahip olduğu ürünleri başka ürünler ile takas edebilmek için fazlaca üretim yapıyorlardı. Örneğin; Sümerliler, değerli taşlar, çeşitli metaller ve odun almak için tahıl, hurma, sığır ve deri takas ediyorlardı.

Tabii ki bunlar, büyük ve önemli toplumların gelişmelerine katkı sağlayan ticaret faaliyetlerine sadece birkaç örnek.

Ancak, bu şekilde ticaret yapmak bazı zorlukları da beraberinde getiriyordu. Takasın gerçekleşmesi için, istenen mala sahip birinin olması ve bu malı başka bir mal veya hizmet ile değiştirmeye istekli olması gerekiyordu.

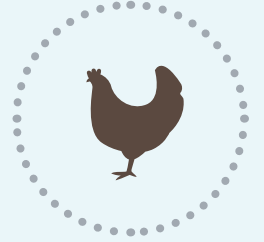
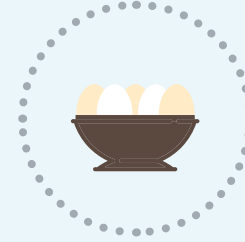

Ticaret:

Gelir elde etmek amacıyla ürünlerin alınıp satılması.

İhtiyaçlarının karşılıklı denk gelmesi **(isteklerin beraberliği)** her zaman kolayca başarılacak bir şey değildi. Hatta bu sebeple insanlar tüccar tüccar, köy köy gezer, istediği şeyi elde edene kadar birçok takas gerçekleştirirdi. Örneğin, elinde fazladan pirinç bulunan ve kumaş almak isteyen bir kişi, elinde fazladan kumaş olan ve bunu pirinç ile değiştirmek isteyen birini bulmak zorundaydı.

İnsanlar istedikleri ürünü almak için ellerindeki ürününün ne kadarının yeterli olduğu konusunda anlaşana kadar **sıkı pazarlıklar** yürütürdü. Değiştirmek istedikleri ürünlerin değeri konusunda ortak bir değerlendirme yapmaları gerekirdi.

Bir yün battaniye ile ne kadar süt takas edebilirsiniz? Kimine göre yün battaniye 20 şişe süt ederken, kimine göre ise 30 şişe süt değerinde olabilirdi. Bu durum, değişim yapılan ürünlerin miktarlarını ayarlama da güçlük yaratıyordu.

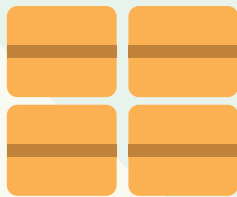
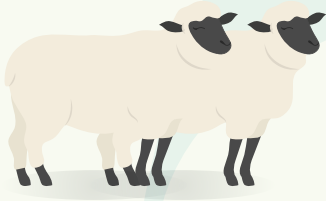
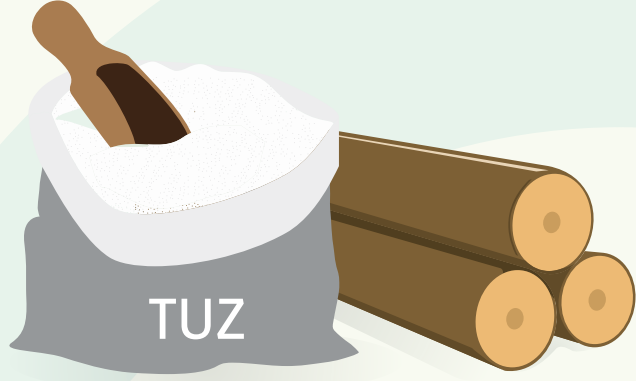
Aynı zamanda, her çeşit mal bölünemediğinden, insanlar genellikle yaklaşık değerlerle takas yapmak zorundaydı. Mesela, tavuğu olan bir kişi, bu tavukları bir inekle değiştirmek istediğinde, bir ineğin değeri 3 tavuktan çok, 4 tavuktan az görülebilirdi. Ancak, inek bölünemediği için bu değişim gerçekleştirilemezdi.

Son olarak, biriktirmek çok zordu. Çünkü takas ekonomisinde sadece saklanabilir olan ve değeri zaman içinde azalmayan ürünler biriktirilebiliyordu. Süt, meyve, et, yumurta gibi zamanla bozulabilen ürünlere sahip olanlar bir an önce ellerindeki ürünleri saklanabilen ürünler ile değiştirmeye çalışırdı. Ne yazık ki bu da insanların bozulabilen ürünleri vaktinde değiştirmezse zarara uğrayabilecekleri anlamına geliyordu.

Takasın zorlukları sebebiyle, metaller, hayvanlar, tuz, odun gibi ürünler alışverişlerde herkes tarafından kabul edilmeye başladı. Böylece ticaret bu ürünler aracılığıyla gerçekleştirildi.

İşte bu ürünler **ürün para** dediğimiz kavrama örnektir. Bu tür para, para biriminin üç işlevini de yerine getirir:

- Değişim aracı
- Ölçü birimi ve
- Değer saklama aracı olma.

Ürün para olmak için en uygun şey kıymetli metallerdi. Çünkü bu metaller, doğada nadir bulunuyorlardı ve bu onları değerli kılıyordu. Kıymetli metaller ayrıca, herkes tarafından kabul gören güzellik ve kolay işlenebilme gibi özelliklere sahipti. Zaman içinde görünüşlerini ve değerlerini koruyabiliyorlardı. Az yer kaplıyor olmalarına rağmen çok değer taşıyorlardı ve farklı boyutlardaki parçalara bölünebiliyorlardı. Bu sayede, almak istediğimiz ürünler için tam olarak gerekli parayı ödememizi sağlıyorlardı.

Öte yandan, ham metalleri kullanmak çok uygun değildi, çünkü ödeme kabul eden her tüccar para olarak ne aldığından emin olmak zorundaydı. Metalin **gerçekliğini** (gerçekten altın ya da gümüş olup olmadığını), **ağırlığını, saflığını** (içine daha değersiz metaller karıştırılıp karıştırılmadığını) kontrol etmek zorundaydı. Bu sebeple her tüccar gerekli kontrolleri yapabilmek için yanında ölçek seti ve **mihenk taşı** taşımak zorundaydı. Bu durum farklı boyutlarda madeni paralar (**sikkeler**) ile çözüldü. Böylece madeni paralar doğdu.

Sikke:

Yuvarlak metallerin üzerine bir resmin veya bir yazının çeşitli baskı kalıpları kullanılarak işlenmesiyle elde edilen madeni para.

Mihenk taşı:

Silikon içeren özel bir taş. Altının saflığı, mihenk taşına sürtülüp arkasında bıraktığı ize ve renge bakarak doğrulanabilir.

Antik dönem tarihçisi Herodot, değerli metallerden madeni parayı üretip kullanan ilk uygarlığın **Lidyalılar** olduğunu yazmıştır. Lidyalılar antik çağda Batı Anadolu'da yaşamışlardır. Madeni paraların kullanımı Lidyalılardan Antik Yunanlılara geçmiştir. Paranın tüm dünyaya yayılması ise Büyük İskender ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde olmuştur.

Paranın Değeri

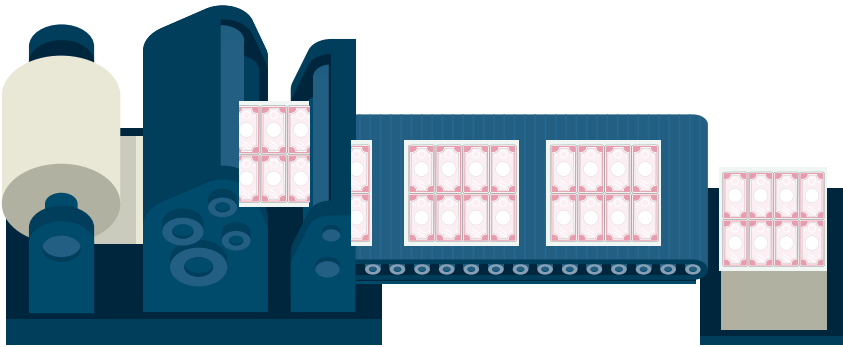
Para bir egemenlik simgesi olarak görülmekteydi.

Bu nedenle, devletler egemenlik simgesi olarak madeni paralar basmaya başladılar. Basılan her madeni paranın üzerinde, hükümdarın portresi veya kentin mührü ile güvence altına alınan değeri bulunurdu. Bu değer, paranın içindeki değerli metallerin miktarına göre belirleniyordu. Farklı değerlere sahip madeni paraların varlığı alışverişi kolaylaştırıyordu. Tek yapmanız gereken satın almak istediğiniz ürünün değeri kadar madeni para vermektir.

Roma İmparatorluğu döneminde madeni para üretimi çok yaygındı. Bu sebeple para basma hakkı vermek ve paranın değerini düzenlemek için birçok para reformu yapıldı. Birkaç küçük değişikliğe rağmen, geçtiğimiz yüzyıllarda madeni paralar Roma devrinde basılan madeni paralar ile hemen hemen aynı kaldı.

Parada bulunan değerli metal miktarı paranın değerini belirliyordu. Ancak kıymetli metalin değeri ülke dışındaki olaylardan etkileniyor ve zaman içinde değişebiliyordu. Örneğin Amerika'da altın madenlerinin keşfedilmesinin ardından, Avrupa'da altın ve kıymetli madenlerin fiyatı düştü. Avrupa'da kullanılan paralar 16. ve 17. yüzyıllarda değer kaybetti.

Devletler hazineleri boşaldığında ürettikleri madeni paralara daha değersiz metaller karıştırıp paradaki değerli metallerin oranını azalttılar. Bu da paranın üzerinde yazan değerden daha düşük bir değere sahip olması anlamına geliyordu. Bu tür paralar yayıldıkça o devletin parası güven kaybediyordu.

Devletlerin para basımından elde ettikleri gelire **para basma geliri (senyoraj)** denir. Senyoraj, o paranın değeri ile o paranın üretim maliyeti arasındaki farktır.

Madeni Paranın Maliyeti

Değerli madenden üretilen paranın kullanılması birtakım maliyetleri beraberinde getiriyordu:

Taşıma maliyeti: Uzak ülkelerden bir şeyler satın almak zorunda kalanlar paranın taşıma maliyetini de üstlenmek zorunda kalıyorlardı.

Fırsat maliyeti: Elimizdeki değerli madenler kısıtlı olduğu için bunları ne şekilde kullanacağımıza karar vermemiz gerekirdi. Hangi tercihin daha fazla avantaj sağlayacağını değerlendirmek zorundaydık. Örneğin; para basarken altın kullanırsak güzel bir kolye yapmak için altınımız kalmazdı. Bir şey elde etmek için neyden vazgeçtiğimiz, elde ettiğimiz şeyin fırsat maliyetidir. Yani, örneğimize göre altın kolye paranın fırsat maliyetidir.

Saklama maliyeti: Paraya sahip olanlar hırsızlardan korunmak için bekçi tutmak veya bir kasa satın almak için para harcıyorlardı. Yani insanların parayı koruyabilmek için de para harcamaları gerekiyordu. İşte buna paranın saklama maliyeti diyoruz.

Bilgi maliyeti: Farklı devletlerin paralarıyla ödeme yapanlar, madeni paraların gerçek değerini bilemiyorlardı. Paranın gerçek değerini anlayabilmek için kullanılan mihenk taşı gibi araç gereçler de madeni paraların kullanım maliyetini artırıyordu.

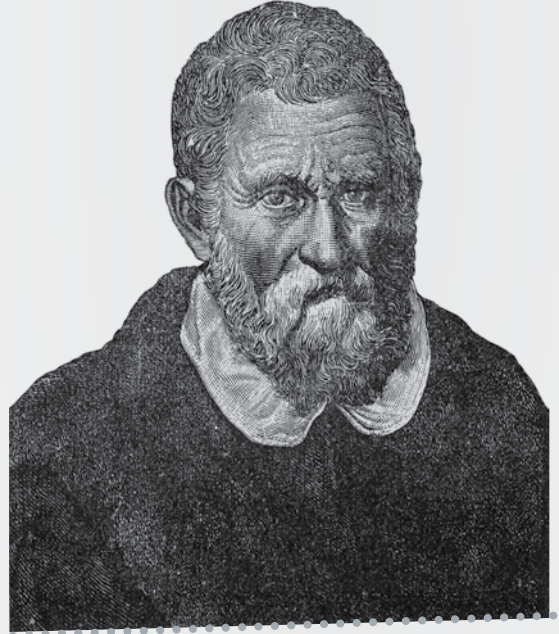
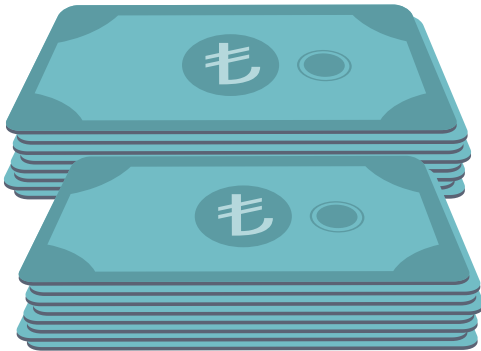
BANKNOTUN DOĞUŞU

Banknotlar, ticaretin gelişmesi ile birlikte madeni paraların yetersiz kalması sonucunda ortaya çıktı. İlk kâğıt para milattan sonra 9. yüzyılda Çin’de basıldı ve kullanımı kısa zamanda bu bölgeye yayıldı.

Kâğıt paraların Avrupa’ya gelmesi ise 13. yüzyılda Marco Polo sayesinde oldu. Babası ve amcası ile birlikte Çin’e giden Marco Polo, bu seyahat sırasındaki gözlemlerini anlatan Geziler Kitabı’nı yazdı. Kitapta yazılanlara göre, Marco Polo bu yolculuk sayesinde Çin’de İmparator Kubilay Han’ın emriyle çok miktarda kâğıt para üretilmiş olduğunu gördü. Bu paralar, dut ağacı kabuğundan yapılmıştı ve paraların ödemelerde geçerli olduğunu kanıtlamak için üzerine imparatorun mührü basılmıştı.

Kâğıt paranın Avrupa’da kabul görmesi, 14. yüzyılın sonlarına kadar sürdü. 14. yüzyılın sonuna gelindiğinde kuyumcular ve tüccarlar depolarında sakladıkları altın, gümüş gibi değerli madenlere karşılık olarak kâğıt makbuzlar yazmaya başladılar. Tüccarlar, banknot denilen bu makbuzlar ile daha sonra madeni para ya da altın vereceklerini garanti etmiş oldular. Günümüzde kâğıt paralar için kullandığımız banknot ismi buradan geliyor.

Kâğıt paranın diğer adı banknottur.

Marco Polo

Banknotun Özellikleri

Başlarda, banknotlar sadece bankalar tarafından üretiliyordu. İnsanlar, bankalara değerli madenlerini ve kıymetlerini getirdiklerinde, bankalar bunun karşılığında bastıkları banknotları veriyordu. Banknotlar, pratik ve düşük maliyetli ödeme aracı olarak alışveriş sırasında kolaylık sağlıyordu. Bu da banknotları herkes tarafından kabul edilebilir bir ödeme aracı yaptı.

Banknotların yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda, sadece birkaç banka altın karşılığında banknot verme yetkisine sahipti. Ancak, her banka bu yetkiyi aynı şekilde kullanmadı. Bazıları, bankaya getirilen altın değerinden daha az, bazıları ise daha fazla değerde banknot verdi. Hangi bankaların adil olduğunu bilmek zordu. Bu nedenle banknotların gerçek değerine eş olmasını sağlamak için birtakım kurallar oluşturulmasına ihtiyaç duyuldu.

Türk Lirası

Avrupa Birliği Ortak Para Birimi Avro

İngiliz Sterlini

ABD Doları

Dönüştürülebilirlik

Geçmişte, banknot sahipleri, banknotları bankalara götürerek değerince altın alabiliyorlardı. Bu durum, banknotun dönüştürülebilir olduğu anlamına gelmektedir. Günümüzde ise dönüştürülebilirlik, bir ülke parasının altına veya diğer ülke paralarına, adına döviz kuru denilen bir ölçüye göre dönüştürülebilmesi demektir. Örneğin, bir kişi bankaya ya da döviz bürosuna gidip o günkü değerden Türk lirası vererek parasını başka bir paraya dönüştürebilir ya da bir miktar altına sahip olan bir kişi kuyumcuya gidip altınını satarak karşılığında Türk lirası alabilir.

Değer Garantisi Sağlama

Kâğıt paraların değeri, geçmişte sahip olunan altın, gümüş gibi değerli madenlerden gelmekteydi. Günümüzde banknotlar, herhangi bir madenden bağımsız olarak, sadece üzerinde yazan değeri temsil ederler. Bu değer, devlete ve banknot basan kuruma duyulan güvenden dolayı herkes tarafından kabul edilir. Banknotlar, sadece bağımsız devletler tarafından basılırlar. Banknotların üzerinde yer alan devletin ismi veya hazinein sembolü, banknotun üzerinde yazan değere sahip olduğunu garanti eder.

Yasal Ödeme Aracı Olma

Bir ülke tarafından basılan madeni ve kâğıt paralar, yasalara göre o ülkede kabul gören ödeme araçlarıdır. Her ülkede para basma yetkisini elinde bulunduran kuruluşların bastıkları paralar yasal para durumundadır.

Kişiler, yasal ödeme aracı olarak kabul edilen paraları kullanırlar. Çünkü merkez bankaları bu paraların basımı ile ilgili kuralları belirler ve değerini korur. Bu sayede, kişilerin borç ödemelerinde ve alışverişlerinde kullandığı paraların geçerli olduğu kabul edilir.

Yasal paralara olan güvenimiz, ülkemizde kullanılan yasal paraların değerinin merkez bankasının uyguladığı para politikası ile korunmasına ve sahte banknotları orijinallerinden ayırt etmeye yarayan güvenlik özelliklerine bağlıdır.

Merkez Bankaları

Altın karşılığında farklı değerlerde banknot veren bankalar karışıklığa yol açıyordu. Ayrıca, bu dönemde devletler harcamalarını yönetmekte zorluk yaşıyorlardı. Bu nedenle, hem yaşanan karışıklıkları önlemek hem de devletlerin yapacağı harcamaları karşılamak amacıyla sadece bu görev için kurulmuş bir bankaya banknot basma yetkisi verilmesi kararlaştırıldı. Bu şekilde devletler, banknot basımını denetleyebilir ve paranın güvenilirliğini sağlayabilir hale geldiler. Bu şekilde kurulan bankalara merkez bankası ismi verildi. Merkez bankaları ilk olarak para basımı ve bunun dağıtımını için kurulmuş olsalar da günümüzde buna ek birtakım önemli görevi yerine getiriyor.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Geçen bölümlerde, banknot basma görevinin devletler tarafından tek bir bankaya verildiğini ve bu bankaya merkez bankası adı verildiğini öğrendik.

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla, ülkemizde de bir merkez bankası kurulmasına karar verildi. Bu amaçla, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1930 yılında kurularak 1931 yılında Ankara'da faaliyete başladı.

Merkez Bankası, diğer bankalardan farklıdır. Örneğin Merkez Bankasında hesap açtıramaz, fatura ödeyemez ya da Merkez Bankasından kredi kartı alamayız.

Peki, Merkez Bankası
ne yapar?

Hadi Şimdi Merkez Bankasının görevlerine göz atalım.

Banknot Basımı

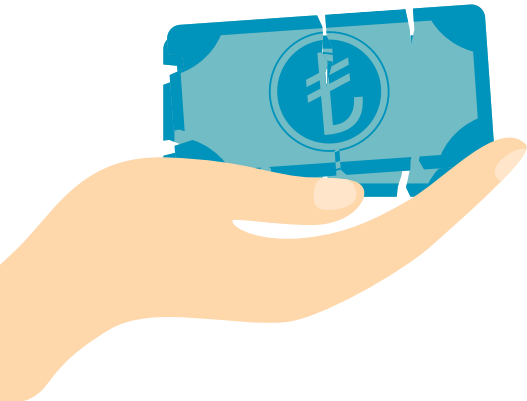
Merkez Bankası  lkemizde k ğit para basma yetkisi olan tek kurumdur.

Ülkemizde para basma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Meclis, banknot basma yetkisini süresiz olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına devretmiŐtir.

Merkez Bankası, ekonomide ne kadar para olması gerektiĒine karar verir ve buna göre basacaĒı banknot miktarını belirler. Merkez Bankası banknotların basımından ve daĒıtımından sorumludur.

Ayrıca, Merkez Bankası banknotların yüksek güvenlik özelliklerine sahip olması için çalışır. Böylece, paraların kolayca taklit edilmesini engelleyerek sahte para basılmasına engel olur.

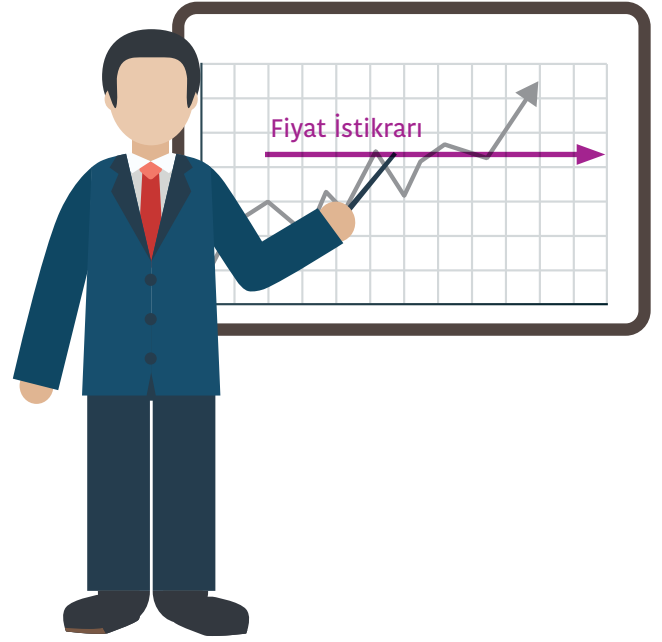
EĒer sahip olduĒumuz k ğit paralar yırtılırsa, yanarsa, bir parçası kopar veya kaybolursa alışverişlerimizde bu paralar kabul edilmez. Peki, bu durumda o paranın deĒeri kadar para kaybetmiŐ mi olacaĒız? Merkez Bankası, yanmıŐ, yırtılmıŐ veya kopmuŐ paraları belli bir kural d hilinde yenileriyle deĒiŐtirir. Bu sayede biz de paramızı kaybetmemiŐ oluruz.

Fiyat İstikrarı

Günlük hayatta kullandığımız mal ve hizmet fiyatlarının genel olarak sürekli artmasına **enflasyon** diyoruz. Örneğin, bu yıl bir kilo elmanın fiyatı 2 Türk lirası iken, gelecek yıl bu fiyat 2,50 Türk lirası olabilir. Sadece elmanın değil, yediğimiz ekmeğin, okuduğumuz kitabın, giydiğimiz kazağın, harcadığımız elektriğin, benzinin fiyatı da artıyorsa işte bunun sebebi enflasyondur.

Enflasyon, gelirimizin sabit kalması durumunda elimizdeki para ile daha az mal ve hizmet satın almamıza neden olur. Diğer bir deyişle paranın satın alma gücünün azalmasına yol açar. Örneğin, bir önceki yıl elimizdeki 5 Türk lirası ile beş kalem alabildiğimizi düşünelim. Bu yıl aynı parayla dört kalem alabiliyorsak bu, paramızın satın alma gücünün azaldığı anlamına gelir.

Ülkemizde de bu denli olmasa da yüksek enflasyon yaşanan dönemler oldu. Yüksek enflasyon dönemlerinin tekrar yaşanmaması için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına 2001 yılında önemli görevler ve yetkiler verildi.

O zamandan bu yana Merkez Bankası enflasyonu önlemek için çalışıyor. Enflasyonun yüksek olmaması ve belirli bir seviyede kalması, diğer bir deyişle fiyat istikrarını sağlanması için önlemler alıyor.

Fiyat İstikrarı: Tasarruf, yatırım, tüketim gibi ekonomik kararlar alınırken, dikkate alınmayacak kadar düşük bir enflasyon oranının sağlanması ve sürdürülmesi anlamına gelir. Yani bu durumda, fiyatlar artmaz veya çok az artar.

Gelin enflasyonun neden kaynaklandığını bir hikâye üzerinden açıklayalım.

10 ailenin yaşadığı bir köy varmış. Bu köyde Ahmet Amca bir manav işletir, burada kendi bahçesinde yetiştirdiği ürünleri satarmış. Ahmet Amca köyde sadece 10 tane ev olduğu için meyve ve sebzelerini buna göre yetiştirmiş. Elindeki ürünleri fiyatlarken de su, makine, gübre gibi üretim maliyetlerini ve ürünlerine olan talebi göz önünde bulundurmuş.

Sonra bu köye yeni bir aile taşınmış. Ahmet Amca bu yeni gelen ailenin ihtiyaçlarını sahip olduğu ürünler ile karşılayabilmiş, ama bir sonraki yıl daha fazla ürün yetiştirmeyi planlamaya başlamış. Yıl bitmeden köye 10 aile daha taşınmış. Ancak Ahmet Amcanın elinde herkese yetecek kadar ürün yokmuş. Bahçesinden yeniden ürün toplayabilmesi için de bir yıl beklemesi gerekiyormuş. Her ailenin, bahçesinde ürettiği az sayıda ürünü almak istediğini bilen Ahmet Amca, meyve ve sebzelerin fiyatlarını artırmış. Sonuç olarak yalnızca daha çok parası olan aileler bu ürünlere yüksek fiyat ödeyerek alışverişlerini yapabilişler.

Ertesi yıl, Ahmet Amca köye yeni taşınan aileleri de düşünüp bahçesine daha fazla ürün ekmiş. Ama o yıl kış o kadar soğuk geçmiş ki meyve ve sebzeler donmuş ve Ahmet Amcanın bahçesi istediği kadar ürün vermemiş. Ahmet Amca yeteri kadar ürün yetiştiremediği için de herkesin talebini karşılayamamaya devam etmiş. Bu nedenle ürünlerini yine yüksek fiyattan satmış. Çiftçi Ahmet Amcanın üst üste yaptığı bu zamlar yüzünden artık meyve sebze almak için daha fazla paraya ihtiyaç duyan diğer köylüler de kendi ürünlerinin fiyatlarını

artırmaya başlamış. Berber Ali saç kesimine, Kasap Mehmet etlerin fiyatlarına zam yapmış. Köye yeni taşınan aileler ve yaşanan zorlu kış nedeniyle o yıl bu köyde hem düşük üretimden hem de fazla talepten kaynaklanan enflasyon yaşanmış.

Bir sonraki yıl, Ahmet Amca herkese yetecek kadar ürün yetiştirebilmiş. Ancak, diğer köylüler kendi ürünlerinin fiyatlarını artırdığı için Ahmet Amcanın ürünlerini yetiştirirken ihtiyaç duyduğu tohum, gübre ve su gibi ihtiyaçları pahalalanmış. Üstelik aynı yıl dükkânın sahibi Fatma Teyze de Ahmet Amcanın manav için ödediği kirayı artırmış. Berber Ali ve Kasap Mehmet ile birlikte diğer köylülerin de üretim maliyetleri artmış.

Köylüler de daha fazla paraya ihtiyaç duydukları için kendi ürünlerinin fiyatlarını artırmış. Bu köyde bu yıl da artan maliyetlerden kaynaklanan enflasyon yaşanmış.

Üst üste enflasyonla mücadele eden köy ahalisi gelecek yılda da enflasyon yaşayacaklarını düşünmeye başlamış. Bu sebeple şimdiden ürünlerin fiyatlarına zam yapmaya karar vermişler. Ahmet Amca artık yeteri kadar üretim yapıyor olmasına rağmen, bu bekleyişlerden o da etkilenip ürünlerine zam yapmış. Yıl bitiminde köylüler satın aldıkları ürünlerin fiyatlarının gerçekten arttığını görüp “İyi ki vaktinde zam yaptık.” diye düşünmüşler. Hâlbuki o yıl yaşanan enflasyonun beklentiler dışında gerçek bir nedeni yokmuş. Sadece enflasyon beklentisi yüzünden yapılan zamlar yıl sonunda enflasyona sebep olmuş.

Hikâyede gördüğümüz gibi maliyetlerin artması, yüksek talep ve beklentiler enflasyona neden olur. Bu hikâyeyi gerçeğe uyarladığımızda, kullanımda bulunan paranın bollaşması, talebin artmasına ve dolayısıyla enflasyona yol açar. Merkez Bankası ise paranın miktarını ve değerini belirleyerek enflasyonu kontrol altında tutmaya çalışır.

Peki, enflasyon neden kötüdür?

Bunu birkaç örnekle açıklamaya çalışalım. Tarihte fiyatların tahmin bile edemeyeceğimiz bir hızda arttığı dönemler yaşandı. Bu durumun en çarpıcı örneklerden biri I. Dünya Savaşı sonrasında savaştan yenik çıkan Almanya’da yaşanan yüksek enflasyondur:

- Savaşın sona erdiği yıl bir ekmeğin fiyatı yaklaşık 150 Alman Markı (o tarihteki Alman para birimi) iken, sadece bir yıl içinde 200,000,000,000 (iki yüz milyar) Alman Markı oldu. İnsanlar bir yıl önce 150 Alman Markı ile alabildikleri ekmeğin birkaç ay sonra bir dilimini bile alamayacak hale geldiler. Yani paranın alım değeri düştü, aynı ekmeği almak için artık çok daha fazla paraya ihtiyaç duyuldu. Mal ve hizmetlerin fiyatı bu denli hızlı ve yüksek oranda artarken geliriniz aynı hız ve oranda artmıyorsa ne olur düşünsenize!..
- Bu dönemde fiyatlardaki artışı karşılamak için daha fazla paraya ihtiyaç duyuldu. Öyle ki, paranın basıldığı matbaalar bile bu kadar çok para basmaya yetişemediler.
- Çalışanlara bazı işletmelerde günde iki-üç kez maaş ödemesi yapılıyordu ve çalışanlar, ürünlerin fiyatı akşama kadar artmış olacağından öğle aralarında alışveriş yapmaya gidiyorlardı.
- Para, odunlardan daha değersiz hale geldiği için, insanlar ısınmak için odun yerine paralarını yakmaya başladı.
- Bir kafeteryaya giden müşteri içeceği iki fincan kahveyi aynı anda sipariş ediyordu, çünkü dakikalar sonra elindeki para bir fincan kahve almaya yetmiyordu.
- Emekliler gibi geliri sabit olan kesimler, sürekli artan fiyatlar nedeniyle ihtiyaçlarını karşılamakta oldukça zor günler yaşıyor ve hatta hayatlarını devam ettirmeleri imkânsızlaştı.

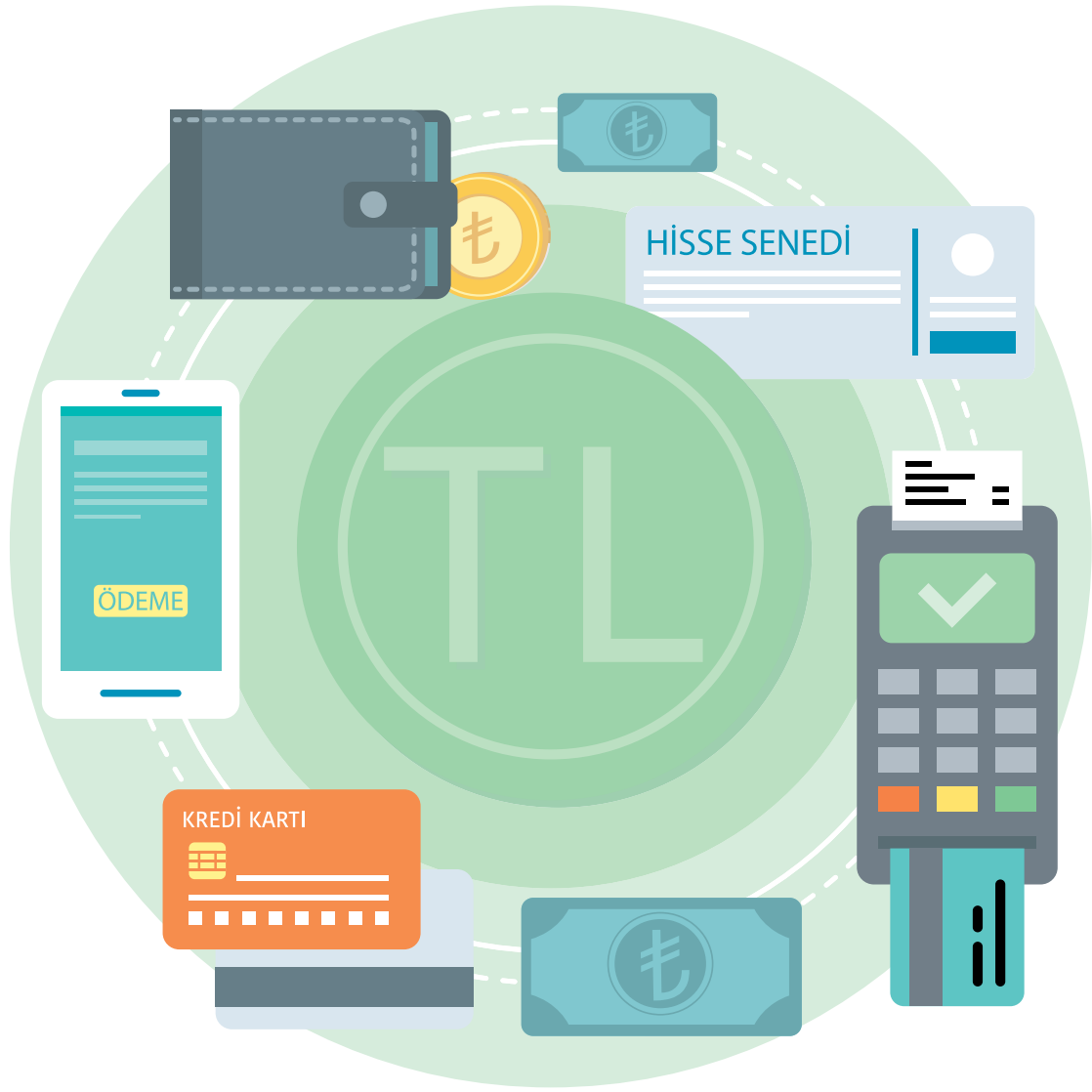
Enflasyon bizi nasıl etkiler?

- Enflasyon olduğunda bir ürünü almak için daha fazla para vermemiz gerekir. Yani enflasyon paramızın satın alma gücünü azaltarak bizi fakirleştirir.
- Enflasyon nedeniyle paramıza duyduğumuz güven azalır. Paramız, değer biriktirme aracı olma işlevini yerine getiremez. İleride değer kaybedeceği düşüncesi ile para biriktirmek istemeyebiliriz.

- Enflasyon belirsizliğe neden olur. Üreticiler ürettikleri ürünler için fiyatları belirlerken, tüketiciler ise alacakları ürünlerin fiyatlarındaki değişiklikleri takip ederken zorlanır.
- Enflasyon nedeniyle gelir düzeyi sabit ve düşük olan kesimin alım gücü giderek azalır, gelir dağılımı bozulur.

Kısacası, bir ekonomide enflasyonun düşük ve istikrarlı olması büyük önem taşır. İşte bu nedenle, Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlamak için çalışır.

Ödeme Sistemleri

Merkez Bankasının bir diğer görevi ise **ödeme sistemleri** kurmak ve işletmektir.

Ödeme sistemleri: Kişiler ve bankalar arasında para ve değerli kâğıtların (örneğin; hisse senedi) aktarımını sağlayan sistemlerdir.

Merkez Bankasının işlettiği bu ödeme sistemleri sayesinde ödeme yapacağımız yere gitmek zorunda kalmadan yakınımızdaki bir banka şubasından veya internet üzerinden para gönderebiliriz. Eğer bu sistemler olmasaydı tüm ödemelerimizi elden yapmamız gerekirdi. Örneğin, şehir dışında okuyan ablamıza harçlığını verebilmek için babamızın, ablamızın yanına gitmesi gerekirdi. Bu durum hem para hem zaman hem de enerji kaybına yol açardı. Sonuçta paralarımızı öylece zarfın içine koyarak posta veya kargo ile gönderemeyiz. Merkez Bankası ödeme sistemleri sayesinde paralarımızın güvenle aktarılmasını sağlar.

Uluslararası Rezervler

Ülkelerin her an kullanıma hazır, diğer para birimlerine çevrilebilme özelliği bulunan ve uluslararası ödeme aracı olarak kabul gören varlıkları vardır; bunlar **uluslararası rezervler**dir.

Merkez Bankası, devletimizin sahip olduğu yabancı paraların ve altınların da koruyuculuğunu yapar. Döviz ve altınlardan oluşan rezervler Merkez Bankası tarafından saklanır. Merkez Bankası gerekli olduğunda bu kaynakların kullanılmasını sağlar.

Yabancı ülke paralarına döviz denir.

Yabancı ülkelerin nakit biçimindeki para birimine ise efektif döviz denir.

TÜRK LİRASI BANKNOTLAR

Madeni paralar T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığına bağlı Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğünde basılırken Türk lirası banknotlar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bağlı Banknot Matbaasında basılır.

Dolaşımdaki Türk lirası banknotlar altı değerdedir. Diğer bir ifadeyle, dolaşımda farklı değere sahip altı çeşit banknot vardır. Bunlar 5, 10, 20, 50, 100 ve 200 TL'lik banknotlardır. Bu farklı değerdeki kağıt paraların her birine **kupür** diyoruz. Tüm banknotların ön yüzünde Mustafa Kemal Atatürk'ün portresi bulunurken arka yüzlerinde ise ülkemizde yetişmiş ve Türk tarihini farklı alanlarda etkilemiş kişilerin portreleri yer alıyor.

Biliyor musun?
Dünyada 170'ten fazla para birimi kullanılmaktadır.

Bildiğin gibi Türkiye'nin kullandığı para birimi Türk lirasıdır ve kısaltması TL'dir. Türk lirasının simgesi olarak ₺ kullanılır. TL simgesinin bir çipaya benzediğini fark ettin mi? Bu, Türk lirasının değer saklama aracı olarak "güvenli bir liman olduğunu" vurgular. Paralel çizgilerin aşağıdan yukarı doğru uzanıyor olması ise, Türk lirasının ve Türkiye ekonomisinin "istikrar içinde yükselen değerini" simgeler.

En büyük kâğıt para olan 200 liralık banknotun arkasında halk ozanı Yunus Emre'nin portresi yer alır.

100 liralık banknotun arkasında bestekâr ve müzisyen İtmi'nin (Buhurizade Mustafa Efendi) portresi vardır.

50 liralık kâğıt para, kadın portresi bulunan tek banknotumuzdur. İlk kadın romancılarımızdan Fatma Aliye'nin portresi bu banknotta yer alır.

20 liralık banknotun arkasında Türk mimarisine yön veren Mimar Kemaleddin portresi bulunur.

10 liralık banknotun arka yüzü matematikçi Cahit Arf'ın portresini taşır.

En küçük kâğıt para olan 5 liralık banknotta bilim tarihi profesörü Aydın Sayılı'nın portresi vardır.

Dikkat ettin mi?
Banknotların her biri farklı renkte ve değerleri büyüdükçe boyutları da büyüyor.

Banknotların Güvenlik Özellikleri

Merkez Bankaları, paraların kalpazanlar tarafından taklit edilmesini ve sahte para basılmasını engellemek için çeşitli önlemler alır. Banknotlarda yer alan birtakım işaretler, paraları sahte paralardan ayırtmamıza yaradığı ve basılan paranın güvenli olmasını sağladığı için **güvenlik özellikleri** olarak adlandırılır.

Bizim de kullandığımız banknotların güvenlik özelliklerine dikkat etmemiz gerekir. Eğer biri bize sahte para verirse aslında geçersiz olan bir para almış oluruz ve kayba uğrarız. Bu nedenle banknotların güvenlik özelliklerini bilmemiz önem taşır.

Haydi, şimdi banknotlarda yer alan güvenlik özelliklerine bakalım.

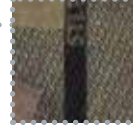
Kabartma Baskı
Banknotun ön yüzünde farklı yerlerde bulunur ve dokunulduğunda hissedilir.

Gizli Görüntü
Banknota yatay konumda ve göz hizasında bakıldığında, Atatürk portresinin sağ alt köşesindeki yedigen şeklin içinde kupür değeri görülür.

Holografik Şerit Folyo
Banknot tasarımıyla uyumlu çeşitli motiflerden oluşur. Banknota farklı açılardan bakıldığında bu motifler renkli ve parlak yansımalar verir. Dikdörtgen şekil içindeki “TL” harfleri kupür değerine dönüşür.

Emniyet Şeridi

Kağıda gömülü olarak yer alır. Üzerinde kupür değeri ile “TL” harfleri bulunur. Banknot ışığa tutulduğunda her iki yüzden de kesintisiz bir hat şeklinde görülür.

Renk Değiştiren Şerit

Banknota farklı açılardan bakıldığında altın sarısına dönüşür. Üzerinde kupür değeri ve “TL” harfleri bulunur.

Filigran

Banknotların ön yüzünde bulunan Atatürk portresinin küçüğü ile kupür değerini gösteren rakamdan oluşur. Banknot ışığa tutulduğunda her iki yüzden de görülür.

Sen de banknotların güvenlik özelliklerini inceleyebilirsin. Bakalım tüm özellikleri bulabilecek misin?

EKONOMİ

İnsanların buğday, inek, mücevher, ev, saç kesme ve araba yıkama gibi çeşitli mal ve hizmetleri üretmek ve bunları tüketmek üzere, toprak, işgücü, makine gibi sınırlı üretim kaynaklarını hangi biçimde kullandıklarını inceleyen bilim dalına **ekonomi** denir.

Ekonomi, ailelerimizin, büyük şirket yöneticilerinin ve devletlerin para ile yaptığı tüm işleri kapsar. Kitap almak, saçlarımızı kestirmek, elektrik faturası ödemek, baraj yapmak, makine almak veya para kazanmak ekonominin içinde gerçekleştirdiğimiz faaliyetlere örnektir.

Bir şeyi para ile satın almaya **harcama** denir. Okul çantası, ayakkabı, süt alırken para verdiğimizde harcama yapmış oluruz.

Sahip olduğumuz parayı sadece harcamak değil, hedeflediklerimizi gerçekleştirmek için biriktirmek de bir ekonomik faaliyettir.

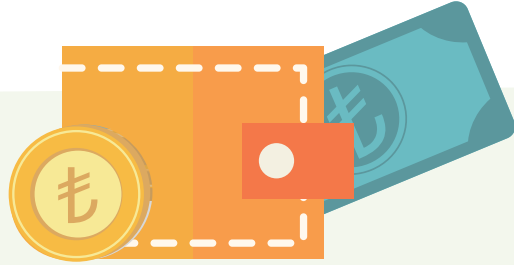
Bütçe

Gelir ve giderlerimizi yazdığımız tabloya **bütçe** denir. **Gelir**imiz, çalışarak kazandığımız para veya ailemizden aldığımız harçlık olabilir. **Gider** ise istek ve ihtiyaçlarımızı karşılamak için yaptığımız harcamalardır. Herkes bütçe yapar. Ailelerin, şirketlerin ve devletlerin de bütçeleri vardır.

Bütçe yapmak, paramızı nasıl harcadığımızı daha iyi anlamamızı ve giderlerimizi takip etmemizi sağlar. Böylece gelirimizden daha fazlasını harcamadığımıza emin oluruz.

Sen de kendi bütçeni yapabilirsin:

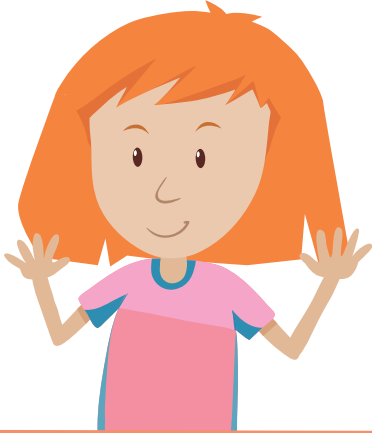
1. Bütçe yapmak için öncelikle gelirini yani sahip olduğun parayı hesaplaman gerekli.
2. Gelirini hesapladıktan sonra o dönem için ne kadar para biriktirmek istediğine karar ver. **Birikimi kendine ödediğin para olarak düşünebilirsin. Bunu asla ihmal etme!** Bunun için kendine kurallar belirleyebilirsin. Örneğin eline geçen paranın en az onda birini kumbaraya atmak gibi.
3. Daha sonra o dönem içinde yapmak zorunda olduğun ve yapmak istediğin harcamalara karar ver. Örneğin sinema bileti, pantolon ve saç kestirme gibi giderlerini bütçene kaydet.
4. Zorunlu harcamalarını kaydettikten sonra bütçeni aşmadan diğer isteklerine ne kadar para ayırabildiğini görüp harcamalarını buna göre yapabilirsin.

Birikim ve Tasarruf

Birikim; mal veya paranın harcanmayarak biriktirilmesi anlamına gelir. Gelirimiz ile harcama yapmadan önce veya ihtiyaçlarımızı karşıladıktan sonra birikim yapabiliriz.

Harcama yaparken dikkat etmemiz gereken şey, satın almak istediğimiz şeye gerçekten ihtiyacımız olup olmadığıdır. Yaşamımızı sürdürebilmek için sahip olmamız gereken şeylere **ihtiyaç**, öte yandan, yaşamımız için gerekli olmayan ancak sahip olmak istediğimiz şeylere ise **istek** denir. Örneğin, kıyafet, ilaç, yiyecek ihtiyacımız olanlar arasında yer alırken, oyuncaklar istekler arasındadır. İhtiyaçlarımızın en kısa sürede karşılanması önemlidir. İşte bu nedenle ihtiyaçlarımız için her zaman ihtiyatlı olmamız ve birikim yapmamız gerekir.

Paralarımızı harcamadan önce almak istediğimiz şeyin, istek mi ihtiyaç mı olduğunu değerlendirmemiz gerekir.

Para Gökten Yağmıyor!

Kazandığımız parayla huzur içinde yaşayabilmek için paramızı dikkatli bir şekilde yönetmemiz ve gelecek için para biriktirmemiz gerekir. Paramızı harcarken seçim yapmamız gereken durumlarla karşılaşabiliriz. Çünkü bir şeyi satın alırken başka bir şeyden vazgeçmek zorunda kalabiliriz. Harcamalarımızı dikkatli bir şekilde düşünmemiz ve para biriktirmeyi alışkanlık haline getirmemiz gerekiyor. Sonuçta para gökten yağmıyor.

Sen de büyüklerine ne için birikim yaptıklarını sorabilirsin.

Parayı, enerjiyi, suyu ya da tüketilecek herhangi bir şeyi dikkatli kullandığımızda **tasarruf** yapmış oluruz. Paramızı yeterince biriktirdiğimizde isteklerimize daha kolay ulaşabiliriz. Bunun için kendimize bir **hedef** koymamız gerekir. Bu hedef, insanlara yardım etmek, ailemize destek olmak ya da o çok beğendiğimiz bisikleti almak olabilir. Harcama yapacağımız zaman bu hedefimizi düşünüp ona göre karar verebiliriz. Bir hedefimizin olması, gereksiz harcamalar yapmamızı engeller.

Sen de büyüklerine nasıl tasarruf ettiklerini sorabilirsin.

10 Saniye Kuralı

10 Saniye Kuralı tasarruf etmek için iyi bir yöntem. Bu kural, bir şey satın almak istediğimiz zaman, 10 saniye gibi kısa bir sürede kendimize sorular sorarak harcama kararını vermemizde bize yardımcı olur. 10 Saniye Kuralını tüm harcamalarımızda uygulayabiliriz.

“Sen benim isteğim misin, ihtiyacım mısın?”

- Seni almazsam ne olur?
- Benimle eve gelmeli misin?
- Evde sana benzeyen başka bir eşyam var mı?

Bu soruları kendimize sorarak satın almak istediğimiz ürünün isteğimiz mi yoksa ihtiyacımız mı olduğuna karar verebiliriz.

Hayal-Hedef Yolculuğu

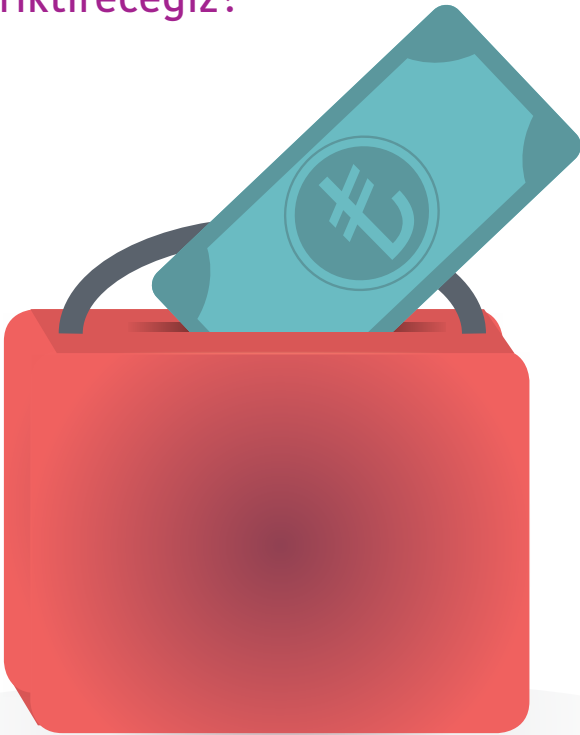
Hayalini hedefe nasıl dönüştüreceğini biliyor musun?

Gerçekleştirmek istediğin hayalini planlayarak hedefe dönüştürebilirsin. Haydi, gel birlikte hayalini hedefe dönüştürmek için neler yapman gerekiyor bir bakalım.

- Kısa zamanda gerçekleştirmek istediğin hayallerin neler?
- Uzun zamanda gerçekleştirmek istediğin hayaller neler?
- Hayallerini gerçekleştirmek için plan yap ve bu planlarını ailenle paylaş.
- İhtiyacın olan para miktarını belirlemek için fiyat araştır ve bütçeni yap.
- Planlarını gerçekleştirmek için kendine kısa zamanlı hedefler belirle.
- Hedefinden uzaklaşmamak için hedefinin fotoğrafını odana, dolabına, panona as.

Peki, Paralarımızı Nerede Biriktireceğiz?

Bunun için iki yol izleyebiliriz. İlk tercih olarak, madeni veya kâğıt paralarımızı **kumbarada** biriktirebiliriz. Kumbarada yeterli para biriktirdiğimizi düşündüğümüzde bu paraları hedefimize ulaşmak için kullanırız. Diğer bir seçenek ise daha uzun bir zaman boyunca para biriktireceksek ailemizden bizim için bir banka hesabı açtırmasını istemek olabilir.

Hepimiz ekonominin bir parçası olduğumuz için tasarruf yaptığımızda ülkemizin kalkınmasına da katkıda bulunmuş oluruz. Eğer harçlıklarımızı bankalar aracılığıyla biriktirirsek, bankalar bu parayı ihtiyacı olanlara ödünç verebilir. Bu sayede, birinin ev almasına, başka birinin ise fabrika açmasına yardımcı olabiliriz.

Artık plan yaptın ve hayalini hedefe dönüştürdün. Tek yapman gereken birikim ve tasarruf.

Senin hayalin ne?

.....

Hayalini gerçekleştirmek için hedef belirledin mi?

.....

Hayallerini ve hedeflerini ailen ile paylaştın mı?

.....

Hedefin için kaç paraya ihtiyacın var?

.....

Her hafta kumbarana kaç para atacaksın?

.....

Hedefini gerçekleştirmen kaç hafta sürecektir?

.....

Tasarruf Etmenin 10 Basit Yolu

1. Odadan çıkarken ışıkları kapatalım.

2. Kullanmadığımız zamanlarda elektronik aletleri kapatalım.

3. Dişlerimizi fırçalarken suyu boşa akıtmayalım.

4. Elimizi yıkadıktan sonra musluğu kapatalım ve suyun boş yere akmasına engel olalım.

5. Az kullanılmış defteri bir sonraki yıl kullanmaya devam edelim.

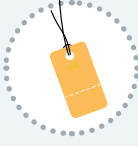
6. İhtiyacımız olandan daha fazla kıyafet almayalım.

7. Eskiyen kıyafetlerimizi onaralım.

8. Tabağımıza bitirebileceğimiz kadar yemek alalım.

9. Eve alınan yiyecekleri son kullanma tarihinden önce tüketelim.

10. Kitaplarımızı ve oyuncaklarımızı arkadaşlarımızla değiş tokuş edelim.

herkesicin.tcmb.gov.tr

